

СОЦІОЛОГІЯ

УДК 316.334.4

Н. П. Осипова, доктор філософських наук, професор

СОЦІАЛЬНІ СУПЕРЕЧНОСТІ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА КРІЗЬ ПРИЗМУ ІДЕЙ КАРЛА ПОЛАНІ

У статті розглядаються ідеї К. Полані, які дозволяють виявити нові аспекти в розумінні джерел і форм глобальних кризових явищ. Аналізується сучасний стан суспільства, виходячи з того, що кризові явища мають субстанціональну природу і проявлятимуть себе, доки існує цивілізація, що заснована на ринкових підходах і сутнісною ознакою якої є прагнення до прибутку як всепоглинаючого мотиву людської діяльності. Вивчається специфіка відчуження соціальних і культурних якостей особистості і накопичення його до кризового рівня, що призводить не стільки до економічного зубожіння, скільки до руйнування соціального і культурного середовища, спустошення й деградація особистості.

Ключові слова: *цивілізація, криза, ринкові відносини, рівноважність соціальних сил, деградація особистості, свобода.*

Наукова спадщина Карла Полані має своєрідну долю: звернення до неї наукової думки набуває найбільшої сили під час визрівання і здійснення фундаментальних соціально-економічних і культурних зрушень у світовій спільності країн. Пояснюється це тим, що К. Полані досліджував не просто соціальні процеси, що породжують економічні, соціальні і культурні суперечності індустріалізованого суспільства ринкових відносин, а їх субстанціональну природу, яка виходить за рамки плінних подій, хай навіть все-світнього масштабу, і має враховуватися, доки таке суспільство існує.

Для України, яка обрала шлях євроінтеграційного розвитку і тому неминує підпаде під дію соціальних сил і законів, що їх досліджував К. По-

лані, усвідомлення його ідей і застережень має особливе значення і потребує наукового опанування.

Мета статті полягає у виявленні субстанціонального змісту і реального прояву суперечностей ринкового суспільства, досліджених Карлом Полані, які, маючи сутнісний характер стосовно цього суспільства, зберігають своє значення і вплив на сучасність.

Нова хвиля *звернень до наукової спадщини* К. Полані спостерігається з кінця 80-х рр. ХХ ст. Особливо активно розробка і вивчення його ідей здійснюється в США (Колумбійський і Північно-західний університети), Канаді (Конкордський університет та Інститут Карла Полані), Франції (Університет Просвіти), Італії (Коледж Св. Карла), Японії (Нагасакський університет), Туреччині (Ближньосхідний технологічний університет), Ізраїлі (Інститут вивчення проблем кооперації і кібуців). На батьківщині К. Полані в Угорщині за підтримки Угорської Академії наук праці К. Полані є частинами університетських програм на соціологічних і економічних факультетах. Інтерес до концепцій К. Полані почав формуватися і в Україні. Головними напрямками розробки виступають питання людських потреб, місця економіки в суспільстві, ролі держави і суспільства як механізмів регулювання економічної активності та її спрямованості [4].

Відзначаючи спалахнувший інтерес до праць К. Полані, не можна поряд із цим не звернути увагу на те, що цей інтерес живиться тими проблемами, які є предметом спеціалізованої розробки конкретних наукових закладів. Але в умовах, коли соціокультурні та економічні трансформації суспільства і просторово, і змістовно набули глобального характеру, надзвичайно загострилася потреба в тому, щоб поглянути на суспільство та закономірності його функціонування і розвитку під методологічно оновленим кутом зору. Одним із джерел такого оновленого підходу може бути орієнтоване на сучасність прочитання наукової спадщини К. Полані.

Вклад основного матеріалу. Соціальний аспект праці К. Полані «Велика трансформація: політичні й економічні витoki нашого часу», за його власним свідченням, породжений існуванням таких суперечностей безмежного панування ринку в суспільстві [2, с. 3–4, 46]. По-перше, нова економіка в її розвиненому, «ідеальному» варіанті зажадала безжально відкинути уявлення про те, що людина є істота соціальна; по-друге, все суспільство просякнуте переконанням у тому, що всі людські проблеми можуть бути вирішені, якщо буде забезпечене необмежене зростання матеріальних благ; нарешті, по-третє, люди не зуміли зрозуміти, що означає зв'язок і єдність суспільного організму, внаслідок чого під тиском ринку внутрішній храм людського життя був пограбований і осквернений.

Прагнучи вплинути на подолання цих суперечностей, К. Полані з нових позицій підходить до фундаментальних методологічних проблем. Висхідною

є проблема цілі. «Цілі, заради яких працюють люди, обумовлені факторами культурного порядку і не є простою реакцією організму на зовнішню в культурному сенсі ситуацію, подібну елементарній нестачі їжі» [2, с. 77]. Це впливає із того, що праця і земля у єдності з нею як фактори існування суспільства є не що інше, як самі людські істоти, з яких складається будь-яке суспільство, та природне середовище, в якому вони живуть. Це означає, що соціокультурний аспект їх життя і діяльності має для існування суспільства самостійне фундаментальне значення. Суто економічні фактори, на зразок тих, що лежать у площині безпосереднього задоволення матеріальних потреб, пов'язані із поведінкою соціальних прошарків і окремих особистостей значно меншою мірою, ніж міркування суспільного визнання і схвалення. Інакше кажучи, інтереси, що цементують суспільство, є у своїй основі не економічними, а соціальними. Саме соціальний, а не виключно економічний аспект, визначає всі форми соціального спілкування і єдності. Життєвість такого підходу підтверджується хоча б тим, що лауреат Нобелівської премії Ян Тінберген у своїй доповіді «Перегляд міжнародного порядку» третьому засіданню Римського клубу як висхідні принципи досягнення головної мети світової спільноти (достойного життя і добробуту) формулював саме соціокультурні принципи [5, с. 85–89].

Це не означає відкидання економічного фактора. Просто сучасна цивілізація є економічною в іншому, особливому сенсі, оскільки своєю основою обрала мотив, який ніколи до цього не височів настільки, щоб перетворитися у виправдання всіх дій і вчинків повсякденного життя, а саме прагнення до прибутку.

Цивілізаційна трансформація означала зміну спонукальних мотивів поведінки, замість мотиву прожитку, прийшов мотив прибутку. А всі угоди перетворюються на угоди грошові. Це означає виникнення найбільш глибокої фундаментальної суперечності між ізольовано чинним економічним мотивом і соціальними зв'язками, невід'ємним елементом яких є цей мотив. Виникає парадоксальна ситуація: один інститут соціальності, ринкові відносини, нав'язує закони своєї поведінки всьому суспільству як абсолютні закони.

Підпорядкування суспільного буття ринку тягне за собою колосальні наслідки для соціальної організації, оскільки відбувається перетворення суспільства в придаток ринку. «Тепер уже не економіка як один із суспільних інститутів вбудовується в систему соціальних зв'язків, а соціальні зв'язки в економічну систему. Першочергова важливість економічного фактора для самого існування суспільства виключає будь-який інший результат» [2, с. 64]. Механізм перетворення суспільства в підпорядкований ринку об'єкт впливу має далекосяжні наслідки: життя і виробництво в ко-

мерціалізованому суспільстві фактично вимагають не більше не менше, як перетворення в товар природної і людської основи суспільства. Абсолютно зрозуміло, що катастрофічні зрушення, що викликані подібними процесами, руйнують людські зв'язки і загрожують знищенням природного середовища існування людини.

Сутність у переорієнтації поглядів на співвідношення економічного і соціального полягає в тому, що К. Полані розглядає його не як дихотомію, а як діяльнісну систему. Її особливостями є всеосяжність, активність і субстанціональна спрямованість на людину. Системостворюючою ланкою цієї системи виступає не економічна, а соціальна мета. Тобто мета, що спрямована не на інтереси окремої ланки системи, а на забезпечення можливості достойного існування людини в межах існуючої цивілізації. Ця знаменита теза Полані є фактично вихідним положенням щодо становлення як нової людини, так і моральної економіки [3, с. 28–31].

Отже, згідно з К. Полані, соціальне лихо являє собою насамперед загальнокультурний, а не суто економічний феномен, тобто феномен, який не можна виміряти статистикою народонаселення або даними про рівень доходів. Мова йде про культурні катастрофи, що обіймають широкі верстви суспільства. Вони не можуть відбуватися часто, але ж нечасто трапляються і такі катаклізми, як промислова революція або зіткнення на глобальному рівні способів життя й економічних систем. Причиною деградації за таких обставин виступає не економічна експлуатація, як на цьому часто наполягається, а розпад традиційного культурного середовища. Власне економічні процеси можуть, зрозуміло, зіграти роль знаряддя руйнування, оскільки майже завжди економічна перевага сильнішого змушує капітулювати слабшого, звідси, однак, не випливає, ніби безпосередня причина лиха має суто економічний характер: причина ця — у смертельному ударі, що завдається тим інститутам, у яких втілене соціальне буття людини. Результатом стає втрата почуття самоповаги і криза традиційних поведінкових норм, незалежно від того, чи мова йде про народ або клас і чи є першоджерелом процесу так званий «конфлікт культур» або зміни в положенні певного класу всередині суспільства [2, с. 176]. Позбавлені оберега у вигляді системи соціокультурних інститутів, люди гинутьимуть унаслідок своєї соціальної незахищеності, вони стануть жертвами пороку, розпусти, злочинності і голоду, породжених різкими і болісними соціальними зрушеннями.

Існуючий акцент на експлуатацію затуляє від наших поглядів ще більш важливу проблему — проблему культурного виродження. Відчуження праці від особистості працівника означає заміну сфери його соціального буття зовсім іншим, атомістичним та індивідуалістичним типом громадської організації [2, с. 178].

К. Полані акцентує увагу на тому, що найбільша з трагедій, що супроводжувала промислову революцію, була викликана аж ніяк не жадібністю та жорстокосердністю жадібних до прибутку капіталістів — хоча нелюдської жорстокості в її літописах було достатньо, — але тим соціальним спустошенням, яке виробляє ринкова економіка, діюча безконтрольно. «Сатанинський млин» не бажав знати ні про що, крім прибутку, і з тупою нещадністю перемелював на атоми саме людське суспільство.

Інший результат був просто немислимий, оскільки влада і вартість утворюють вихідну парадигму такої соціальної дійсності, яка не є продуктом людської волі. Водночас ринкова свідомість зберігає свою ілюзію свободи лише тому, що не бачає бачити екзистенціальних наслідків індивідуальних вчинків. Спосіб функціонування інституційних ринкових механізмів не залежить від наших бажань. Ринкова система — це уявне царство свободи, в якому дії підпорядковані настільки ж суворим правилам, як закони фізики. Ця істина стає цілком очевидною, а ілюзія свободи зникає. Саме на цьому рівні проблема свободи і повинна зайти своє рішення [2, с. 281].

Буржуазія стати суб'єктом рішення не може, оскільки вона виконала своє призначення, виробивши в собі майже релігійну віру в універсальність благодотвірної дії прибутку, але саме це і зробило її нездатною до захисту інших інтересів і цінностей, настільки ж необхідних для гідного людського життя, як і розвиток виробництва [2, с. 148].

Але такий стан речей не відміняє необхідності вирішення проблем свободи, оскільки її зміст і ставлення до неї, з позицій К. Полані, визначає характер суспільства та його устрій. Навіть відмінності між фашизмом, соціалізмом і будь-якими іншими протилежними світоглядами не є сьогодні переважно економічними. Головне, в чому вони розходяться, це їх ставлення до свободи. Основна проблема сучасності полягає в тому, щоб у світлі цього знання відстоювати ідею свободи і щоб свобода в складному суспільстві не перетворилася на спокусу, здатну згубити людину як її саму, так і всі плоди її зусиль. Це один із ключових аспектів підходу К. Полані до вирішення проблеми становлення такої людини, яка протистоїть убогій моделі *homo economicus* [1, с. 114].

Головним суб'єктом у вирішенні цих проблем є держава. Стосовно неї існує ряд усталених постулатів. К. Полані вважав за необхідне звернути особливу увагу на такі із них.

Ніщо не повинно перешкоджати формуванню ринків, а доходи мають вилучатись виключно через продаж. Неприпустимим є також втручання в процес пристосування цін до мінливих умов ринку, про що б не йшла мова — про ціну товарів, праці, землі або грошей. Будь-які заходи і кроки, які здатні впливати на функціонування цих ринків, абсолютно нестерпні. Ні

ціни, ні попит, ні пропозиція не повинні будь-яким чином регулюватися державою; нормальними вважаються тільки такі заходи і дії, які допомагають забезпечити саморегуляцію ринку через створення умов, що перетворюють сам ринок у єдину організуючу силу у сфері економіки [2, с. 77–78].

Рішення держави, які покликані нейтралізувати негативні соціокультурні аспекти зазначених постулатів, обумовлюються необхідними змінами в системі цінностей. В умовах нинішньої кризи першорядна роль цінностей визначається самою ситуацією. Але будь-яка концепція, що заснована на ідеї суспільства як цілого, виражає почуття людського життя і є не лише науковою, а й світоглядною за визначенням, тобто спрямовуючою. «Стверджуючи примат ідеалів у трансформації, ми лише захищаємо постулат єдності суспільства як центральний момент виходу із кризи» [2, с. 281–282].

Реальні соціальні зміни, що відбуваються під впливом корективів у ціннісній орієнтації, оцінюються, в першу чергу, з двох позицій. Якщо найперші наслідки процесу змін соціально згубні, то такими ж будуть і кінцеві результати. Далі. Зіставлення темпу змін з темпом адаптації до них є свідченням того, що саме потрібно вважати їх кінцевим результатом.

Основною практичною вимогою до держави є ефективне виконання нею функції перерозподілу всіх видів ресурсів з метою забезпечення цілісності і виживання суспільства. Перерозподіл має тенденцію «занурювати» власне економічну систему в складну мережу соціальних зв'язків. Він становить, як правило, елемент діяльності панівного політичного ладу. Оскільки відносини керівної групи і підлеглих їй шарів бувають різними і залежать від того, на чому конкретно ґрунтується політичне панування, то принцип перерозподілу передбачає вельми несхожі мотиви. Особливої гостроти врахування несхожих мотивів набуває в кризові періоди і під час суспільних змін.

У процесі суспільних змін диференційовані інтереси неминуче відіграють дуже істотну роль, адже будь-якого роду серйозні зрушення по необхідності зачіпають різні частини суспільства неоднаково. *Виклик* приймає суспільство як ціле, *відповідь* на нього дають різні групи, шари і класи. Їх інтереси детермінують їх цілі і прагнення, але зовсім не зумовлюють кінцевий успіх чи невдачу відповідних зусиль. Класові інтереси не містять чар, здатних забезпечити представникам даного класу підтримку представників інших класів. Роль держави в цьому випадку полягає в гармонізації зусиль та їх сприйняття.

При цьому слід виходити з того, що роль будь-якого класу в історичній драмі задана в кінцевому рахунку його ставленням до суспільства в цілому, а його успіхи визначаються широтою і різноманіттям тих, відмінних від його власних, інтересів, яким цей клас здатний служити. К. Полані наполягає на цьому особливо і підкреслює: «Жоден клас, відвертий “егоїст”, не здатний

закріпитися на провідних позиціях у суспільстві. В іншому разі альтернативою існуючому соціальному порядку стане падіння в безодню абсолютного хаосу і руйнування» [2, с. 174].

Необхідність виходу класу за межі своїх інтересів, особливо в часи трансформацій, К. Полані подає у формі певного соціального закону, що визначає і долю самого класу. Доля класів набагато частіше визначається потребами суспільства, ніж доля суспільства потребами класів. Шанси всякого класу на успіх залежать зазвичай від його здатності забезпечити підтримку з боку представників інших класів, яка, знову ж таки, залежить від того, чи виконує даний клас завдання, обумовлені інтересами більш широкими, ніж його власні. А відтак ні народження, ні загибель класів, ні їхні цілі, ні ступінь досягнення останніх, ні співробітництво класів, ні їх протиборотство не можуть бути правильно зрозумілі і втілені, якщо розглядати їх поза зв'язком зі станом суспільства в цілому. І щоб усвідомити роль групових інтересів у соціальному розвитку і впливові, потрібно встановити, як співвідносяться вони з цією, цілісною ситуацією [2, с. 169].

Проблема соціальної впливовості не є такою простою і одномірною, як може здатися на перший погляд. К. Полані звертає увагу на один надзвичайно важливий аспект. Соціальна організація, задоволення життєвих потреб і саме існування якої опинилися в повній залежності від ринкових функцій, схильна поставитися з довірою і надією до тих, хто стоїть поза ринковою системою, до сил, які здатні захистити спільні інтереси соціуму, оскільки самі поставлені цією системою під загрозу [2, с. 173].

З цієї точки зору особливу увагу привертає доля і вплив найманих працівників. Соціальна та електоральна вага надають їм впливового положення в суспільстві. Подібний розподіл влади і впливу не породжує проблем, поки ринковий механізм продовжує працювати без великих збоїв і перевантажень. Але коли з причин, обумовлених природою самої ринкової економіки, ситуація змінилася, коли між суспільними класами виникають серйозні тертя і гострі протиріччя, а саме суспільство опинилося під загрозою, протиборчі сторони прагнуть перетворити на свою охорону уряд і бізнес, державу і промисловість. Двома найважливішими функціями суспільства, політичною й економічною, зловживається як зброя в боротьбі за групові інтереси.

Особливо гострою ця проблема постає стосовно робітничого класу у його боротьбі за належну, на його думку, заробітну плату. Головною його зброєю виступає при цьому страйк. Позиція К. Полані з цього приводу нестандартна, але обґрунтована. Якби під час страйку робочі утримувалися від продажу своєї праці виключно заради того, щоб з'ясувати його точну ціну (подібно до того, як у подібних обставинах свідомо зменшується пропозиція

всіх інших товарів), то вже скоро суспільство загинуло б через відсутність засобів до існування [2, с. 255].

Страйк як метод встановлення заробітної плати означав би катастрофу для будь-якого суспільства. Але при цьому все ж слід врахувати, що при системі приватного підприємництва робітник не має фактично жодних гарантій зайнятості, це означає серйозний удар по його соціальному статусу і способу життя. Очевидним, однак, є і те, що будь-який метод втручання, який гарантує абсолютний соціальний захист робітникам, неминуче створює перешкоди для функціонування саморегульованого ринкового механізму праці і в кінцевому рахунку скорочує той фонд, який забезпечує їх зарплатою. Тому життєво важливою в культурному і соціальному плані К. Полані вважав роль профспілок. Вони у справі підтримання мінімальних життєвих стандартів більшості народу мають займати ключове місце [32, с. 255]. Причиною цього є дія системи рівноваги сил. Закон функціонування цієї системи зводиться до такого принципу: будь-які елементи, що здатні чинити будь-який силовий вплив, завжди поведуть себе таким чином, щоб об'єднаними зусиллями слабших перешкодити зловживанню сильніших [2, с. 10].

Причини, які можуть зміцнювати міжнародну рівновагу, К. Полані вбачав врешті-решт у вирішенні внутрішніх соціальних проблем. Навіть добре налагоджена система рівноваги сил може забезпечувати мир без постійної апеляції до загрози війни лише тоді, коли вона здатна безпосередньо впливати на внутрішні чинники, запобігаючи будь-якому порушенню рівноваги вже в зародку. Якщо ж дисбаланс встиг набути досить потужного власного імпульсу, то виправити його і відновити рівновагу здатна тільки сила. Щоб гарантувати мир, потрібно усунути причини війни. Однак далеко не всі розуміють, що для досягнення такої мети необхідно контролювати потік життя у самих його витоків [2, с. 13].

З другого боку, держави, які за своїми внутрішніми причинами не бажають збереження статус-кво, можуть швидко усвідомити слабкості існуючої інституційної системи й активно сприяти прискоренню створення нових інститутів, більш вигідних з точки зору їх інтересів. Подібні країни підштовхують вниз те, що вже валиться, і міцно тримаються за те, що існує або розвивається в зручному для них напрямі. У такому випадку може здатися, ніби ці країни і поклали початок процесу соціальних змін, тоді як насправді вони лише витягують із нього користь, а часом навіть спотворюють загальний напрям процесу, щоб поставити його на службу своїм цілям [2, с. 36].

За твердженнями К. Полані [2, с. 274], цивілізація XIX–XX ст. була підірвана НЕ нашествиям зовнішніх або внутрішніх варварів; її життєві сили були

підірвані НЕ спустошеннями світових війн, НЕ соціалістичними повстаннями і НЕ фашистським заколотом дрібної буржуазії. Крах був викликаний конфліктом між ринком і елементарними вимогами впорядкованого соціального життя, саме це породило основні види перевантажень і перенапруг, які врешті-решт і руйнували суспільство.

Висновки. Розгляд наукової спадщини Карла Полані під кутом зору соціальних суперечностей сучасного суспільства виявив співзвучність поставлених і вирішених ним проблем проблемам нашого часу. Він виходив із того, що кризові явища в ринковому суспільстві мають субстанціональну природу і виявлятимуть себе, допоки існує цивілізація, яка заснована на ринковому ставленні до основоположних умов людського буття. Саме це робить його дослідження і глибокими, і сучасними. На відміну від інших дослідників, К. Полані як джерело соціальних суперечностей і криз бере найфундаментальніше — суперечність економічного і соціального в становищі працівника. Такий підхід впливає із методологічних трактовок ринкової економіки як одного з інститутів соціального буття людини, а не його абсолютного детермінантного джерела.

Крізь призму ідей К. Полані діалектика соціальних аспектів свободи, екзистенціальної природи й узгоджуючої ролі держави, соціокультурних наслідків криз набуває таких меж, знання і подальше дослідження яких виступає у формі неминучості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Малюк А. Економіко-соціологічна концепція К. Полані як теоретико-методологічна основа соціально-критичного дослідження неоліберальної глобалізації / Андрій Малюк // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2011. – № 2. – С. 107–126.
2. Поланьї К. Великая трансформация: политические и экономические стоки нашего времени : пер. с англ. / Карл Поланьї. – СПб. : Алетейя, 2002. – 332 с.
3. Радаев В. В. Экономико-социологическая альтернатива Карла Поланьї / В. В. Радаев // Эконом. социология. – 2004. – № 5, Т. 5. – С. 20–34.
4. Розинская Н. А. Влияние идей К. Поланьї на современную науку [Электронный ресурс] / Н. А. Розинская. – Режим доступа: <http://www.ecsocman.edu.ru>.
5. Тинберген Я. Пересмотр международного порядка : пер с англ. / Ян Тинберген. – М. : Прогресс, 1980. – 416 с.
6. Wolf M. Seeds of its own destruction [Електронний ресурс] / M. Wolf. – Режим доступа: www.ft.com/cts/s/O/cbc5bd36-0c0c-11de-b87d-0000779fd2ac.html.

СОЦИАЛЬНЫЕ ПРОТИВОРЕЧИЯ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА СКВОЗЬ ПРИЗМУ ИДЕЙ КАРЛА ПОЛАНЬИ

Осипова Н. Ф.

В статье рассматриваются идеи К. Поланьи, позволяющие выявить новые аспекты в понимании истоков и форм глобальных кризисных явлений. Анализируется современное состояние общества, исходя из того, что кризисные явления имеют субстанциональную природу и будут проявлять себя, пока существует цивилизация, основанная на рыночных подходах и сущностным признаком которой является стремление к прибыли как всепоглощающем мотиве человеческой деятельности. Рассматривается специфика отчуждения социальных и культурных качеств личности и накопление его до кризисного уровня, что ведет не столько к экономическому обнищанию, сколько к разрушению социальной и культурной среды, опустошению и деградации личности.

Ключевые слова: цивилизация, кризис, рыночные отношения, равновесие социальных сил, деградация личности, свобода.

SOCIAL CONTRADICTIONS OF MODERN SOCIETY THROUGH THE PRISM OF KARL POLANYI IDEAS

Osyrova N. P.

The article on the basis of the classical of Karl Polanyi's work «The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time» discusses his ideas that reveal new aspects in the understanding of the origins and forms of global crisis. Modern scientific and business the world mark the economic and social similarity of processes in the world during the Great Depression of 1929–32 years and the crisis occurring since 2008 [6, p. 2]. This indicates the existence of the common causes of their appearance and the specific impact on the globalized society. Karl Polanyi comes from the fact that the crisis phenomena has substantial nature and will manifest itself until there is a civilization based on a market-based approach in relation to the basic conditions of human existence. The essential feature of this civilization is the pursuit of profit as the all-consuming motives of human activity. Such a desire leads to the fact that the laws of market relations permeate absolutely all spheres of human life. What is happening with the exclusion of social and cultural qualities of the person, not dictated by the requirements of the direct market, and the accumulation of this alienation to crisis levels lead to the fact that the main consequence of the crisis is not so much economic impoverishment, as the destruction of the social and cultural environment, devastation and degradation of the individual. This point is central to the system of ideas Karl Polanyi on global crises. The way out he sees in the statement of essential values of human existence. Freedom acts systematically important link in the system of values. The market system according to Polanyi is an imaginary realm of freedom. Related problems on their own can not solve any bourgeoisie with its absolution of profit

as a value, either employees, burdened with problems of the struggle for social status and position in the labor market.

Out of this situation Karl Polanyi relates to the fact that each class in matters of freedom in market conditions went beyond their limited interests and collaborated with the whole society. Implement this possible only by means of the state, which should ensure a balance of social forces and equitable redistribution of social benefits. Karl Polanyi relates consolidating the international activities of state to ordering of social life within society at its source and overcoming social surges that affect interstate relations. Karl Polanyi ideas is not advisable to take a straight line, at the same time the most authoritative guidance on the changes in the modern world, such as the third report of the Roman club largely coincides with his ideas, hence they should be investigated and taken into account.

Key words: civilization, crisis, market relations, balance of social potency, decay of personality, freedom.

УДК 008.415.84:51.39

В. Л. Погрібна, доктор соціологічних наук, професор

СОЦІАЛЬНЕ ХАБАРНИЦТВО — ЗЛОЧИН ЧИ ОБ'ЄКТИВНА РЕАЛЬНІСТЬ БУТТЯ?

У статті аналізуються чинники формування «толерантного» ставлення пересічних громадян до хабарництва та можливі шляхи його подолання. Доводиться, що, незважаючи на те що сьогодні в Україні хабар є найдоступнішим для них способом примусу влади прийняти рішення на свою користь, якщо модернізаційні процеси в нашій державі наразі наберуть обертів, хабарі ставатимуть усе більш коштовним і менш надійним способом вирішення соціальних проблем.

Ключові слова: соціальна корупція, хабарництво, вертикальна корупція, горизонтальна корупція.

Актуальність проблеми. Сьогодні в Україні корупція є чи не найбільш обговорюваним соціальним феноменом, «візитівкою» якої є хабар. Будучи, безумовно, злочином, хабар сприймається в суспільстві аж ніяк не однозначно. Для одних хабар — зло, для інших — спосіб виживання, для третіх — інструмент боротьби за владу й засіб збільшення капіталу. Боротьба з корупцією стала фетишем української влади. Така боротьба оголошена найважливішою державною справою, втім ця справа ніяк не може набути